

מהדורת ביקורת | מתוך הספר "לב שמואל" שעתיד לצאת לאור בעז"ה
 אשר יכלול את כל מאמרי רבינו שנתפרסמו בגליון רוממות - בעריכה מחודשת
 בהזדמנות זו נבקש מכל מי שיש בידו הערות והארות תיקונים והוספות על כל דברי רבינו שהופיעו במאמרי רוממות לשלוחם
 למייל המערכת b264464@gmail.com ע"מ לקובעם עלי ספר. וחפץ ד' בידינו יצלח להעמיד הדבר על מתכונתו הראויה

פרשת ראה

לִמְעַן תִּלְמַד לִירְאָה אֶת ה'

"רִאָּה" - כל אחד ואחד

"רִאָּה אֶנְכִי נָתַן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה, אֶת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹת ה' אֱלֹהֵיכֶם וגו', וְהַקְלָלָה אִם לֹא תִשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹת ה' אֱלֹהֵיכֶם" וגו' (יא, כו-כח). כתב רבינו הגר"א ב'אדרת אליהו', שלשון הכתוב 'ראה' בלשון יחיד 'לפניכם' בלשון רבים, בא ללמד שהתורה מדברת עם כל אחד ואחד מישראל בפני עצמו, כפשוטו ממש, ונותנת לפניו את הבחירה בין חיים למוות, בין טוב לרע¹. והיום חסר לנו את ההרגשה הזו...

והפוסקים הזהירו שלא לברוח בשעת קריאת הקללות (עי' משנ"ב תכח, יז), כי פעם עמי הארץ היו בורחים מבית הכנסת בשעת קריאת הקללות. ומה שאנחנו לא בורחים זה לא משום שאנחנו יותר חכמים מהם, אלא משום שחסר לנו את היראת שמים שהיה להם, את ההרגשה הזאת שהתורה מדברת אלינו בכל הקללות.

ואמנם זה שטות לברוח מבית הכנסת, כי אי אפשר לברוח מהתורה, רק צריכים להתעורר כששומעים את הדברים, ובמיוחד מתוך ספר תורה שנכתב כדין, עם התגין והברכות, ועם הדקדוקים של הבעל קורא, עם נקודות וטעמים. ואף שאנו

¹ ז"ל הגר"א: אמר 'ראה' בלשון יחיד, 'לפניכם' בלשון רבים, פירוש, לכל אחד ואחד נתן את הבחירה שלא יהיה אחרי רבים לרעות, ופן יאמר הבחירה ניתנה לרבים, לכן אמר 'לפניכם' לכל אחד ואחד.

מדקדקים לשמוע כל מילה ומילה... ובודאי שצריך לדקדק, אבל צריך להתבונן גם מעבר למילים, לחיות את הדברים שיכנסו בלב, לא לחיות ב'מלומדה'².

הנביא אומר דבר נורא, שגם ביראה יתכן מצב של 'מלומדה' - "וְיִתְּהִי יִרְאָתָם אֹתִי מִצֻּת אֲנָשִׁים מִלְמָדָה" (ישעיהו כט, יג). ומשמע שהתביעה הגדולה של 'מלומדה' זה על היראה שלהם, שאמנם היה להם יראה אבל היה בה חסרון של מלומדה, ועל אחת כמה וכמה שיש תביעה אם מקיימים את הדברים החיצוניים בלי יראה פנימית כלל.

קול הקורא אלול

אנו עומדים ב'שבת מברכים' של חודש אלול, וזמן זה הוא 'עת לדבר', להעיר את עצמי, ושגם ישמעו אחרים. כבר הזכרנו כמה פעמים כי עיקר הזמן לדבר על יום הדין הוא לפני ולפני דלפני, וכעת שכבר מגיע חודש האחרון של השנה, מגיעים שלושים יום לפני, ארבעים יום לפני, ממילא אי אפשר שלא להתעורר וההתעוררות היא מעצמו של כל אחד³.

זכורני בילדותי שהגה"צ רבי דוד בהר"ן זצוק"ל מגאוני ירושלים נפטר בשב"ק מברכין אלול⁴, ובמוצאי שבת קודש הלכתי עם אבי מורי וזקני זצוק"ל לאשכבתיה

² ובמקו"א הרחיב רבינו ואמר: וצריכים להתעורר מזה ולא להכניס קרירות שהקב"ה וותרן וכבר אין מה לפחד מהקללות, והיום כביכול 'אכשר דרא' שידעים שלפי ההלכה חייבים להיות עשרה בקריאת התורה ולא בורחים מהבית כנסת... אבל חסרה הפנימיות, שפעם היתה יותר יראה וזה השפיע עליהם עד שברחו מבית הכנסת בקריאת התורה. ובעינינו ראינו את היראה הגדולה של **מרן הגרי"ז** בשעת קריאת התורה, וכמו שהזכרנו תמיד שקריאת התורה היא מעין מעמד מתן תורה כשומע מפי הגבורה.

³ הלווייתו של **הגאון האדיר רבי משה מרדכי הלוי שולזינגר זצוק"ל** שח רבינו: עומדים לפני יום הדין, צריכים לומר שזה אלול... אני זוכר שמרן **הרב מבריסק זיע"א** ישב פעם בחודש אב ברחוב מסויים בירושלים, והתבטא באמצע "אז איך דארמאן זאך אז נאך אביסל מער ווי א-חודש איז דער יום הדין, גייט מיר אוועק דער אפטיט פון אלעס דינג...]" [כשאני נזכר שעוד יותר מחודש מגיע יום הדין, מסתלק ממני התיאבון מהכל...], והתחיל לרעוד, ראו עליו ממש רעדה, יצא לו כל הטעם...

⁴ כאשר רבינו היה חוזר על עובדא זו, היה מקדים כי בירושלים היה חי איש גדול וקדוש רבי דוד בהר"ן זכרו לברכה לחיי העולם הבא, אשר היה בנו של קדוש ה' רבי נחום שאדיקר זצ"ל

דרבי בבית החולים שערי צדק, שמשם יצאה הלוויתו. וכשהגענו לבתי נייטין במאה שערים עמד האי ספדנא גאב"ד ירושלים הגאון רבי זליג ראובן בענגיס זצוק"ל אשר היה ידוע כגאון ליטאי שלא סבל שום נדנוד של גוזמא, והיה איש קדוש, איש אמת, ומי שהכירו יודע⁵. ונהם בהספדו בקול ארי, קול בכי ומספד תמרורים: 'היינט איז גיווען שבת מברכים פון חודש אלול' (-היום היתה שבת מברכים אלול), והרעים בקולו 'חודש אלול'...

ואמר עוד, שהוא זוכר את אשר ראו עיניו בימי נעוריו בליטא, קודם עלותו לארץ ישראל, שבאותה עיירה בה שימש ברבנות, בעת אשר הזכיר הש"ץ 'ראש חודש אלול', רבתה בכיה והתעוררות נוראה בכל בית המדרש, עד אשר נשמעו קולות בכי וצעקה מעזרת הנשים, והיו קוראים בקול גדול: "**ואסער, ואסער**"... (-מים, מים), כאשר ממש התעלפו מפחד קדושת האלול. עצם שמיעת המילה "אלול" עשה פחדים. וכך המשיך ותיאר בפרטות ובהרחבה איך היה נראה פעם שבת מברכים של חודש אלול, וכל זה בלי שום גוזמא⁶.

ופי'ם ואמר, שהיום במידה מסויימת כל זה השתכח, ואין מרגישים ואין איש שם על לב, ומכיון שאין התעוררות, לכן הקב"ה נתן אבידה נוראה וגדולה בפטירתו של האי גאון וצדיק שהיה ירא ושלם, ואלו הם 'רעמים' ש'נבראו לפשט עקמומיות שבלב' (ברכות נט, א), כדי לעורר אותנו ולהזכיר לנו את הדברים שפעם היה פשוטים אצל כל אחד מישראל באופן טבעי⁷.

שהיה זוכה לגילוי אליהו, ובכל ערב שבת היה עומד סמוך לשריד בית מקדשינו בדביקות עצומה ומעתיר בתפילה כבן המתחטא לפני אביו ממש, והיה מחולל פלאות, ואבא ז"ל היה קורא 'הגאון של ירושלים'.

⁵ רבינו הוסיף ואמר בהזדמנות אחת, כי באמת לא היו רבים אשר זכו לשמשו באמת ולהכירו לפני ולפנים, ואמר שכמדומה שמרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל היה היחיד שבאמת זכה לשמשו, אך מלבדו לא היו עוד שזכו לשמשו באמת.

⁶ והיה מציין רבינו כי **המשגיח רבי אייזיק שר** סיפר ש"**הסבא מסלבודקה**" היה רועד כל חודש אלול, ואמר רבי אייזיק שר על עצמו, מה יש לעשות שאף שאני פוחד אני כבר לא רועד...

⁷ בהלוויתו של **הגאון האדיר רבי משה מרדכי הלוי שולזינגר זצוק"ל** הזכיר זאת רבינו ואמר: זה מה שמזכיר אותי עכשיו, זו אבידה איומה ונוראה של כלל ישראל של תני ומתני, תני ומתני במלוא ההיקף, בעמקות ובבקיאות ובידיעות, והיו הדברים שמחים ומאירים ועמוקים

ספו תמו גדולי היראים

והנה, כל מה שהרב בענגיס סיפר היה עוד בזמן שרבי ישראל סלנטר מתאונן במכתבו הידוע (אור ישראל אגרת יד) ש'מלפנים כאשר ידעתי, כל איש אחזו פלצות מקול הקורא קדוש אלול', ועתה נשכח ענין ההתעוררות של אלול...

והגרי"ם מבאר את סיבת השתנות הדבר בדורות האחרונים - שכבר אין מורגשת אורית ימי הדין כי בעבר היו בעלי יראה אמיתיים וממילא נפל מיראתם והשפיע פחד על כולם, אבל זה השתנה יען ש'ספו תמו גדולי היראים', וממילא כבר אין מי שישפיע מיראתו על שאר העם.⁸

וחודרים חדרי בטן, תורתך בתוך מעי... בתור בחור כבר היה אש להבה ממש, ואחר כך הלהיב אחרים, כבר אז התחיל... עכשיו זה מזכיר לי שאותו הדבר היה בשבת מברכים של אלול, והקב"ה נותן לנו רעם נורא כזה כדי שנזכור להתעורר.

⁸ וכמה פעמים רבינו הרחיב בזה עוד, עפ"י דברי המגיד מדובנא שכתב בספרו, ששאל את הגאון החסיד מוילנא, על דברי הגמרא (ברכות לגב, מגילה כה,א): אמר רבי חנינא, הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, שנאמר וְעַתָּה יִשְׁרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שִׁאֵל מַעֲמֶךָ כִּי אִם לִירָאָה, אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא, והאמר רבי חנינא משום רבי שמעון בן יוחי אין לו להקדוש ברוך הוא בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים, שנאמר יִרְאֵת ה' היא אוֹצְרוֹ, אין, לגבי משה מילתא זוטרתא היא, דאמר רבי חנינא משל לאדם שמבקשים ממנו כלי גדול ויש לו, דומה עליו ככלי קטן, קטן ואין לו, דומה עליו ככלי גדול. ע"כ. והקשה המגיד, מדוע המשל הוא דוקא בכלים, והשיב לו אדונינו הגר"א ז"ל כי יש הרבה סוגי השפעות שהגדולים משפיעים לכלל ישראל, אך ההשפעה האמיתית היא כאשר יש גדול שהוא שלם בתורתו, שלם ממש, והוא כל כך מלא וגדוש עד שזה נשפך ממנו ונשפעת ממנו היראה והתורה ובכך הוא משפיע על הדור, וזהו הלשון 'דומה עליו ככלי גדול'. והיה אומר רבינו שהוא אומר את זה כאן בכדי לבאר את 'גדולי היראים', שכשיש את גדולי היראים, אז אם יש להם רק את הכלים מלאים, נשאר רק מה שבתוך הכלי, אבל אם יש להם יותר - אז נשפך מהם.

גדולי היראים שהיראה נשפכה מהם, זה משפיע. והוסיף רבינו שכל זה למי שמבקש, אבל לא למי שדוחה את זה ויושב ומסירם מלבם, ואין זה חכמה אלא טפשות, כי אי אפשר לברוח מזה - "אִם אֶסֶק שְׂמִימִים שָׁם אֶתָּה וְאַצִּיעָה נְשֹׂאֹל הִנֵּךְ" (תהלים קלט,ח). וצריכים לתפוס את העיקר הגדול הזה, וצריך לצפות לזה, ובלי "תִּבְקֶשְׁנָה כְּכֶסֶף וְכִמְטָמוֹנִים תִּחְפָּשְׁנָה" (משלי ב,ד) לא נגיע ח"ו ל"אֶזְתְּבִין יִרְאֵת ה'" (שם,ה). ואוי לו לגוף שלא נתייגע ביראה.

ובעודי תמהתי על לשון הגרי"ס, איך אומר ש'ספו תמו גדולי היראים אשר חרדתם מאימת המשפט התראה על פניהם'⁹, והרי ידוע שהיו גדולי ישראל גם אחר כך שפחדו לגשת אליהם באלול, וכמו ששמעתי מרב זקן מארה"ב שהגיע לכאן לפני הרבה שנים¹⁰ וזכה ללמוד בישיבת וואלז'ין אצל הבית הלוי זי"ע, ותיאר לפניי שהבית הלוי היה רגיל להסתובב בישיבה אנה ואנה, והיו רגילים הבחורים לגשת אליו ולדבר עמו בלימוד, אבל בחודש אלול היו מפחדים לגשת אליו ולדבר עמו בלימוד מרוב פחד שהיה על הפנים שלו. והיו ממש בורחים מפניו מאימת הדין שהיתה מורגשת סביבו.

וגם הכרנו עד ראייה שראה בילדותו שרבי ישראל התחיל לומר 'חודש אלול', ויותר מזה לא הספיק לומר, והתעלף, והוציאו אותו מבית המדרש... וכל זה בזמן שרבי ישראל מדבר שאלול כבר נשכח...

והרי אבותינו ספרו לנו מה על הפחד שהיה בתקופתם מחודש אלול, וגם אנחנו עוד ראינו את הפחד והיראה אצל גדולים וצדיקים שאני מפחד להזכיר את שמותיהם¹¹, ואם כן, כיצד יתכן לומר בלשון חריפה כל כך 'ספו תמו', עד שכביכול

צריך להתייגע ולהרגיש את היראה, לטעום טעם של יראה, ולא לנהוג קלות ראש. ואלו הדברים שייכים תמיד, אבל עכשיו אנחנו נמצאים בזמן מיוחד של חודש אלול, ואם חס ושלום לא מרגישים יראה והתעוררות, כמה צריכים לדאוג על זה. ואם אין יראת שמים צריך להיות 'מיצר ודואג', כי אם אדם חס ושלום לא מרגיש את האיברים שלו הוא נרעש ונפחד, לא רק כשהוא ניעור משנתו... והיראה זה עיקר החיים, ואם אדם לא מרגיש הרי הוא לא מרגיש את החיות האמיתית, לא מרגיש את הקרבה והשייכות למקור החיים.

⁹ ורבינו הוסיף כי הגרי"ס כתב זאת לפני כמאה וחמישים שנה, ואגרת זו אינה מעת זקנותו ממש, ואעפ"כ התבטא כך.

¹⁰ ואותו רב היה מופלג בהתמדה, ואמר כי ינק את כל כח ההתמדה שלו מאשר ראו עיניו את הבית הלוי.

¹¹ רבינו היה מציין שאין לנו כלל את מושגי היראה של אותו הדור כהבית הלוי ורבי יהושע לייב ושאר גדולי אותו הדור. ודי לנו במה שראו עינינו בימי האלול את הרב מברסק, ורבי דוד בהר"ן, ושאר גדולי ירושלים שכל בית ישראל נשען עליהם, שהיו מופלגים ביראה טהורה, וסביבם היתה מורגשת היטב אוירת הימים הללו.

ורבינו היה מתבטא עוד: בזכרוננו את אשר היה לפנינו בימי חורפי, שהיה מורגש מאוד אוירת ימי האלול, הרעדה והפחד היו ניכרים אצל כל האדם. היו רבים מהבעלי בתים אפילו

לא נשאר עוד זכר שם ושארית ליראה. מה יכול להיות יותר ממה שהכרנו וממה שסיפרו לנו...

בטלה ויראת חטא

וביארנו שהכוונה בזה על דרך מה שאמרו חז"ל במשנה (סוטה מט,ב) 'משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא'. ולכאורה, איך אפשר לומר לשון כזה - 'בטלה', וכי 'בטלה' המידה באופן שאי אפשר עוד לזכות בה. והרי בודאי היו עוד תנאים ואמוראים גדולים קדושי עליון, אשר בקושי אנו יכולים להזכיר את שמם הקדוש מעוצם קדושתם וטהרתם, והם היו בעלי ענוה ויראת חטא בלי שום ספק.

אלא הפירוש הוא שלפעמים יש מצב שנקרא 'ירידה', ולפעמים יש מצב שנקרא 'בטלה', דהיינו, שבדורות הראשונים היתה דרגה עליונה של ענוה ויראת חטא - שהיא מדרגה אחרת לגמרי ואין עוד בנמצא כמוה, וכלפי מדרגה זו נחשב ש'בטלה' ענוה ויראת חטא, שכל מה שיש - נחשב לכולם כלפי מה שהיה קודם.

וזה גם מה שכותב הגרי"ס ז"ל, שאמנם בודאי גם לנו יש אפשרות של יראת שמים ויראת חטא, וזאת התורה לא תהא מוחלפת' ועדיין חיים וקיימים כל הפסוקים "לְמַעַן תִּלְמַד לַיְרָאָה אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ", "אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ תִירָא", "כִּי אִם לַיְרָאָה" - הכל חי וקיים. אבל ביחס למה שהיה מימים מקדם - נחשב שהיראה 'בטלה' ואין בנמצא כלל 'יראים'.

ולשון המשנה המדוקדק הוא 'בטלה' - 'בטלה ענוה ויראת חטא', למרות שאחרי יותר קרוב לאלף שנה היה רבי עקיבא איגר... אבל מכל מקום זה נחשב ש'בטלה'. וזה נכתב כך לעורר אותנו שלא נסתפק במועט, בטיפין טיפין, אלא נדע כמה אנו רחוקים מהיראה האמיתית, וכמה אנו צריכים לעבוד על זה "בְּעִבּוּר תִּהְיֶה יִרְאָתוֹ עַל פְּנֵיכֶם לְבִלְתִּי תַחֲטְאוּ" (שמות כ,יז).

הפשוטים ביותר, שהבינו את סגולת הימים, והיו יוצאים מביתם לגלות בהתבודדות, והיו פורשים ממשא ומתן מראש חודש אלול עד אחר יום הכיפורים, וכעת נשתכח הדבר, יצא אדם לפועלו ולעבודתו, כביכול אלו ימים של חולין...

שבת - ירא שבת

השבת היא זמן של יראה, וכמו שכתוב בתיקוני זוהר (סט,א) שבראשית הם אותיות 'ירא שבת', שבשבת צריכים להיות ביראה. וכן אומרים בתפילת שבת 'לפניו נַעֲבֹד בְּיִרְאָה וְפִחָד', ומרן הגרי"ז זי"ע היה חוזר אחרי החזן בברכת 'מִגֵּן אֲבוֹת' וכו', וכשהגיע לתיבות 'לפניו נַעֲבֹד בְּיִרְאָה וְפִחָד' היה נעצר...¹²

וכן מבואר בירושלמי (דמאי פ"ד ה"א) שהשבת היא זמן של יראה, ולכן גם עם הארץ אינו משקר בשבת, כי 'אימת שבת על עם הארץ', שביום השבת נופלת עליו אימה ויראה.

עם הארץ של חז"ל הוא יהודי כשר שטרוד בששת ימי המעשה בעבודת הגשמיות בשדה¹³, ורק בבוא השבת שמפסיק ועוזב את עבודתו, והוא יום שקרובים לה' - מיד נופלת עליו יראה. אבל תלמיד חכם שעסוק כל השבוע בעבודת ה' ובדברים רוחניים, אצלו כל השבוע הוא בחינת שבת, ועל כן יש לו יראה כל השבוע¹⁴.

ועלינו להתבייש מן הדברים איך צריך להראות מי שעוסק בתורה כל השבוע 'בחינת שבת', וכל שכן ויותר מזה צריך להיות בשבת עצמה, שתלמיד חכם שכל

¹² במקו"א התבטא רבינו זי"ע"א: וראינו בעינינו את היראה הנוראה של **מרן הגרי"ז** כל שבת, ומי שלא ראה יראה כזו לא ראה יראה מימיו!

¹³ רבינו היה מוסיף ואומר כי אמנם 'עם הארץ' של חז"ל היה טרוד כל השבוע בעבודת השדה ולא היה לו זמן להתבוננות בדברים רוחניים, אבל באמת כתב ה"נפש החיים" (ש"א פ"ו) שגם כאשר עוסקים במלאכה צריכים להרהר בדברי תורה, ואמנם זה חידוש גדול להכניס את דעת רבי שמעון עם דעת רבי ישמעאל, וזה שייך רק במדרגות הגבוהות ולא כולם משיגים את זה...

¹⁴ הוסיף רבינו כי על ידי זה התלמיד חכם מושך את השפעת השבת לכל ימי השבוע, בערב שבת על ידי ההכנות והתוספת, ובמוצאי שבת על ידי אמירת 'ויהי נועם' ושאר דברים. ובזאת נמצא שהשבת היא המרכז והנקודה האמצעית של כל השבוע, וכמבואר בגמ' (גיטין עז,א) לענין כתיבת גיטין שמיום רביעי 'קמי שבתא מיקרי', ועד יום שלישי 'בתר שבתא מיקרי', והקרבן **נתנאל** מאריך לבאר שהשבת היא הנקודה האמצעית משום שהשפעת השבת נמשכת לכל השבוע.

השבוע עסוק ברוחניות צריך שתבוא עליו בושה ויראה מהשבת¹⁵. וכבר אמרו חז"ל (יבמות ו,ב) 'לא משבת אתה מתיירא - אלא ממני שהזהיר על השבת'. וכמה רחיקנא מדוכתא פלן... והלוואי שלפחות תהיה לנו היראה של העם הארץ.

תוספת שבת - יראה

אחר המקומות שהיראה מופיעה בשבת, הוא בתוספת שבת, שמלבד שזמן זה בעצמותו הוא זמן גדול - וכמו שהיה בראשית הבריאה, עוד יש בכך יראת שמים, שמתוך שהאדם אינו יודע במדויק מתי נכנסת השבת ומתיירא פן יחללה - מתוך זה נופלת עליו יראה, והוא מוסיף מחול על הקודש ונכנס לשבת מתוך יראה, וכמו שכתוב בזוה"ק (הקדמת הזוהר יא,ב ועוד) על הפסוק "זֶה הַשַּׁעַר לֵה' צְדִיקִים יָבֹאוּ בוֹ" שהיראה היא השער לבא לפני ה'.

וראינו בעינינו את מרן הגרי"ז בערב שבת שהיה יושב ומצפה באימה ויראה בחצר כדי לקבל קדושת השבת כמבואר ברמב"ם (שבת פ"ל ה"ב) 'ויושב בכבוד ראש מיחל להקבלת פני השבת כמו שהוא יוצא לקראת המלך', ושבת עצמה היתה נראית אצלו...¹⁶ וגם כשאומרים את מזמורי קבלת שבת, בודאי שצריך להיות במתיקות, בנעימות ובקול, אבל גם ביראה¹⁷.

וכתוב באריז"ל וברבינו הגר"א שעיקר ההשפעה מהשבת שמגיעה לימי המעשה - 'מקור הברכה', באה על ידי התוספת, ואף על פי שודאי עיקר הברכה תלויה

¹⁵ הוסיף רבינו ואמר: אמנם הדברים הללו שייכים בכל השנה, שהשבת הוא דבר עיקרי מאוד בעבודת השי"ת, אך בפרט בימי הרצון והרחמים שיש להתעורר להשתייך לקדושת השבת ולנצל את הימים הקדושים הללו לתורה ותפילה ולתקן דרכיו ומעשיו, 'ויחדר האיש וילפת' לשפר מעשיו, כיון שהשי"ת קרוב אלינו ביותר והדין וחשבון הוא נורא נוראות אם לא מנצלים הימים הללו כראוי.

¹⁶ רבינו היה מוסיף ואומר כאן: אולי לא כדאי לספר, כי היום הכל נעשה עובר לסוחר, את הכל הולכים וכותבים ומעבירים הלאה, במקום להפנים את הדברים עמוק עמוק, ואמנם הננים לשמוע את הדברים, אבל צריך שיהיה למעשה ממש...

¹⁷ והיה מוסיף רבינו ומעורר: בשבת צריכה להיות אימה, ובקבלת שבת שמזמרים, צריך לומר יותר ביראה, וגם בחתונות ששרים שירים קדושים בלי לחשוב על המילים אין זה ראוי... וצריך יותר יראה "וְגִילּוֹ בְּרַעְיָהּ", ולא כמו בחתונות, שגם אז צריך שתהא יראה...

בשמירת השבת עצמה, מכל מקום כיון שהתוספת היא מעשה שבא מהאדם עצמו שפורש מהמלאכה לפני הזמן בגלל היראה שפּוּחַד שמא כבר נכנסה שבת, לכן דוקא מזה בא השפע והברכה לכל השבוע¹⁸.

אם אין יראה אין חכמה

והדבר ראשון שמביא את האדם לידי יראה - הוא לימוד התורה בעמל וביגיעה, שהרי 'תורה מביאה לידי זהירות' (ע"ז כב), וזה הבסיס שעליו בנויים כל דברי הרמח"ל בספרו "מסילת ישרים", תורה מביאה לידי זהירות, זהירות מביאה לידי זריזות, וכו', הכל הכל מתחיל עם התורה.

ואמנם, כדי לעשות קנין בתורה צריך שתקדים לזה היראה, 'שיראת חטאו קודמת לחכמתו' (אבות פ"ג מ"ט), והיראה היא האוצר לתורה (שבת לא,א), וזה חוזר רצוא ושוב, כי אם חסר את היראה - גם את התורה אין לו, ואם אין תורה - גם את היראה אין לו.

וזה פירוש הכתוב "יִהְיֶה חֻקְמָתָא לְחַכְמִין" (דניאל ב,כא), ופירשו חז"ל (ברכות נה,א) 'אין הקב"ה נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה', וקשה, חכמה הראשונה מהיכן תבא. אלא הכוונה שיש בו יראת שמים, שהרי "יִרְאָת ה' היא חֻקְמָה" (איוב כח,כח), ורק על ידי הקדמת היראה אפשר לקנות את התורה באמת.

וכבר הזכרנו את המעשה שסיפר עד ראייה על מרנא המהרי"ל דיסקין זיע"א, שכידוע היה מתפלל בחדר נפרד מהציבור עם דלת קצת פתוחה, ובקריאת התורה היה פותח יותר, ופעם הסתכל שם ילד וראהו שוכב בפשוט ידים ורגלים באמירת ברכות התורה בדמעות שליש, עד שהיה אפשר לשטוף מזה הרצפה. ודווקא לרוב גדלותו בתורה היה בקשתו מה' יתברך באופן מופלג כזה, כי 'אם אין יראה אין חכמה' (אבות פ"ג מ"ז).

¹⁸ רבינו ביאר בזה עוד על פי מה שנחלקו הראשונים האם אפשר לעשות קידוש בזמן התוספת שבת, כלומר האם זמן התוספת נחשב שבת ממש לכל דבר או רק לענין פרישה ממלאכה לחוד, וברמב"ם נראה שזהו רק לענין פרישה ממלאכה, ומסברא זה יותר מובן, כי אם התוספת היא כבר ממש שבת והוספה מחול על הקודש כפשוטו, אם כן אין זה "תוספת", ובכדי לקשר בין השבת לימי החול צריך זמן שהוא 'אמצעי', וזה בא על ידי התוספת ובכך ניתן לקבל את ההשפעה לימי המעשה.

יִרְאַת ה' תוֹסִיף יָמִים

אצל אומות העולם התכלית היא להיות רגוע בלי פחדים... ובעולם הזה אין הכי נמי, זה דבר טוב. אבל אנחנו מצפים - 'וְשֵׁם נִעְבְּדְךָ בְּיִרְאַה', ואם אנחנו שומעים את מה שאנו אומרים, פירושו ששם נפחד... אנחנו רוצים את היראה האמיתית, כי זה החיים האמיתיים. ובתורת משל, אם אדם לא מרגיש שהוא הולך לתוך בור או לתוך אש, לא מבחין בין דבר לדבר, הלזאת יקרא חיים?! הרי הוא לא מרגיש כלום. ולכן היראה היא זה מקור החיים, ומי שאין לו יראה חסר לו ההרגש של החיים¹⁹.

ולכן שלמה המלך ע"ה אמר על היראה (משלי י, כז) "יִרְאַת ה' תוֹסִיף יָמִים". וביאר הגר"א ז"ל שאמנם מצד הטבע היראה מחלישה ומשבירת את כח הגוף, כמו שאמרו (בבא בתרא יא, א) 'גוף קשה פחד שובר'. אולם ביראת ד' להיפך, היא "תוֹסִיף יָמִים". וטעם הדבר, כי אין היראה הזו יראה של כח שלילי וחולשה של פחד טבעי, אלא יראה של חיים, יראה שעל ידה הוא מחובר למקור החיים, והיא מביאה לדביקות בה', ודביקות זו היא החיים עצמם כדכתיב "וְאַתֶּם הַדְּבִקִּים בָּהּ אֱלֹקֵיכֶם חַיִּים כְּלַכֶּם הַיּוֹם".

כל הפחדים הם חולשות שהגוף מפגין, התרופפות של "רוח נִכְאָה מִי יִשְׁאַנָּה" (משלי יח, ד), ואדם שמלא פחדים זה מקצר ימים ח"ו. אבל יראת ה' היא דבירות במקור החיים, מקור החכמה, וזה בטבע מוסיף ימים.

תכלית התכלית - ב' אִם לִירְאַה

חובתנו להתחזק בקנין היראה. כי אמנם מסתמא היראה מוטבעת בלב כל אחד מישראל מאברהם יצחק ויעקב, וכמו שהרמב"ם (גירושין פ"ב ה"ב) מאריך בביאור הדין 'כופין אותו עד שיאמר רוצה אני'. ו'אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו ומה יפה ירושתנו'.

אבל אין לחשוב משום זה שלא צריך לעמול ולחפש דרכים לקנין היראה, כי מה שמוטבע בנו במתנה אינו בהכרח פועל בנו. ואדרבא, 'אליה וקוץ בה', וכמו שאני נוהג לומר 'לפעמים הקוץ יותר מהאליה'... כי אם זה מוטבע בתוכנו בהיותנו זרע

¹⁹ ורבינו ביאר לפי"ז מאמרם ז"ל (ברכות יח, ב ועוד) ש'רשעים בחייהן קרויין מתים', כי אם אדם לא מרגיש שהוא הולך לתוך בור או לתוך אש, ואינו מבחין בשום דבר, הרי שאין לזה צורת חיים, ומי שחי עם 'יראה' אז הגוף שלו ממילא חי יותר, ואם להיפך חס ושלו, הרי ש'קרויין מתים'.

אברהם יצחק ויעקב, התביעה עלינו גדולה הרבה יותר - איך אנו מפקיעים את זה מאיתנו ח"ו, נורא ואיום איך אנחנו משכיחים את זה...

קשה לא להזכיר, אנו נמצאים בזמנים קשים שאחים טועים אשר אורך הגלות השכיח מהם את הקב"ה קמים עלינו, ורוצים להכניס כל מיני לימודים וקוראים להם בשם 'תכלית'... אך הלא זה בושה וחרפה לכלל ישראל שמחפשים כביכול 'תכלית', בשעה שיש לנו את 'תכלית התכלית' - "כִּי אִם לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בְּכָל דְּרָכָיו", ובמקום לשמוע מהקב"ה בעצמו הולכים לשמוע מחכמות חיצוניות²⁰... שנזכה להתעורר ביותר ולנצל את הימים להתעלות לטוב לנו כל הימים, "כִּי זֶה כָּל הָאָדָם".

²⁰ והוסיף רבינו כי יש משל בחז"ל על בן מלך שנשבה ושכח לגמרי שהוא בן מלך וכל עסקו היה שיהיה לו עוד מאכלים ודברים אחרים, ושכח את העיקר שהוא בן המלך, ועוד משל יותר מזה שפעם המלך עבר לידו ואמר בן המלך: הרי אני בנו, אם כן שיעזור לי להשיג עוד דברים בזויים ושפלים...